

**ÖLÜMÜNÜN 30. YILINDA HOCAMIZ
ORD. PROF. DR. ZİYAEDDİN FAHRİ FİNDİKOĞLU**

Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL

ÖZET

Yazar Ord. Prof. Dr. Z. F. Fındıkoğlu'nun 30. Ölüm yıldönümü dolayısıyla Fındıkoğlu'nun Sosyolojiye yaptığı katkıyı, sosyal meselelere yaklaşımını, Sosyoloji tarihindeki yerini ele alarak bazı hatıralara da yer vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Sosyoloji Konferansları, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, Türk aydını, milli endişe, müesseseleşme, İş ve Düşünce, tarihi metod.

ABSTRACT

In the article related to the 30. Mortal Anniversary of Ord. Prof Dr. Z. F. Fındıkoğlu, the writer tries to consider the characteristics of Ord. Prof. Dr. Z.F. Fındıkoğlu one of the top sociologists in the history of the Turkish Sociology. The writer was one of the assistants of Fındıkoğlu. Because he had a close relationship with Fındıkoğlu on personal and also on scientific basis he reminds us Fındıkoğlu's sociological approach to the social fact and sociological problems and his contributions to the Turkish Sociological perspective.

Key words : Sociology, Sosyoloji Konferansları, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, Turkish intellectuals, national anxiety, institutionalisation, İş ve Düşünce, Historical Method.

Geçmişlerine, değerlerine vefa ve kadirşinaslık duygularıyla yaklaşmayanlar, yaşayanlarına da gerekli değeri veremezler ve güzel bir geleneği sürdüremezler. Ord. Prof. Dr. Z. F. Fındıkoğlu gibi Sosyoloji'de zirve olmuş bir ismi anmak bizim için iki ayrı önem taşımaktadır.

Bunlardan birincisi; ilimde sürekliliğe ve süreli yayınların devam ettirilmesine Fındıkoğlu Hocamız büyük önem vermesidir. Onun bize emanet ettiği yazma ve yazdırma geleneğini Sosyoloji Konferansları ile devam ettirdiğimiz için ayrı bir mutluluk ve mesleki heyecan duymaktayız.

İkincisi ise; bu sayının ithaf edildiği değerli hocamız Prof. Dr. Orhan Türkdoğan ile ilgilidir. Prof. Dr. Türkdoğan, bazı kürsülere Ankara'da ve İstanbul'da asistanlık için müracaat eder. En büyük desteği ve ilgiyi Ord. Prof. Dr. Z. F. Fmdıkoğlu'ndan görür. Kendisiyle sohbetlerimizde de ifade ettiği gibi; o günleri Türkdoğan Hoca da unutamaz. Bu tavır, Fmdıkoğlu tavrıdır. Hayatı almaktan çok vermekle geçmiştir. Bir ilim adamı adayının yetiştirilmesi, ona imkanlar hazırlanması, desteklenmesi, Fmdıkoğlu için büyük bir zevkti. Biz, bir hoca olarak rehberliğin ne olduğunu ondan öğrendik. Özellikle diğergam bir ahlaka sahip olması, çevresinin yetişmesine büyük katkılarda bulunmuştur. Her şeyi kendine saklayan, kendi dışındakileri gelişmelerden haberdar etmeyen bir hoca değildi. Doktora tezimin 1972 yılında gözden geçirilerek ve yenilenerek bir kitap halinde basılacağını duyduğu an, hasta yatağından nasıl doğrulduğunu ve gözlerinin içinin nasıl güldüğünü bugün gibi hatırlarım. İlimde ve çalışmada tehir kabul etmezdi. Nitekim, hasta yatağından doğrulan Hocamız kitabımın önsözünü yine hasta yatağında yazıp tamamlamıştı. El yazısıyla yazılmış bu metni daima saklarım. Bu metne tarih de atmışımdır: 15 Mart 1972.

İşte; Sosyoloji Konferansları'nın devamlılığı içinde Prof. Dr. Orhan Türkdoğan özel sayısıyla buluşmak muhakkak ki Fındıkoğlu Hocamızın ruhunun da memnun olacağı bir örnektir.

Fmdıkoğlu Hoca gibi diğergam (altruist) çevresine yazma alışkanlığını kazandıran, asistanının yazdığı kitabı günlerce masasının üstünde tutup her gelene bunu memnuniyetle gösteren, ünvanını dışarıda pazarlamayan, mesaisini bütünüyle eğitim-öğretime ve iyi rehber olmaya adayan, öğrencisine bile tepeden bakmayan, idealist, bilimsel şüpheye sahip insanlara yüksek öğrenimin ihtiyacı her zaman olacaktır. Kendisine çok şey borçlu olduğumuzu hissediyorum. O'nun asistanı olmakla daima gurur duydum. Benim dışımda Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, Prof. Dr. Rahmetli Mehmet Eröz ve Prof. Dr. Enis Öksüz'ün de aynı duygu ve düşüncelere sahip olduklarını tespit etmişim.

Fmdıkoğlu 1901 yılında Erzurum'a bağlı Tortum'un Çamlıyamaç Köyü'nde doğdu. Babası Hâilil Fahri Bey, annesi Fatma Zehra Hanım'dır. Çocukluk döneminin Doğu Anadolu'nun göç yıllarına rastlaması ve babasının kadılık görevi sebebiyle öğrenimi sırasında sık sık yer değiştirdi. İlk öğrenimini Erzincan ve Hakkari'de yaptı; ortaokulu ve Malatya ve Kayseri'de okudu; 1918'de İstanbul Gelenbevi Lisesi'ni, 1922'de Posta Telgraf Mekteb-i Alisi'ni bitirdi. Aynı yıl Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne girdi; bir yandan Felsefe

tahsili yaparken bir yandan da Posta Telefon Telgrafı (PTT) idaresinde çalıştı. Bundan dolayı okunmuş dergi ve gazeteleri tekrar değerlendirebilmek için köylere postalamaktan ayrı bir zevk duyardı. Mezun olduktan sonra Erzurum, Sivas ve Ankara liselerinde felsefe, sosyoloji ve edebiyat öğretmenliği yaptı. (1925-1929). 1930'da açılan bir imtihanı kazanarak doktora yapmak üzere Fransa'ya gönderilen Fmdıkoğlu, Strasbourg Üniversitesi'nin felsefe bölümünde ikinci lisans öğrenimini tamamladı ; bu arada Ziya Gökalp'le ilgili doktora çalışmasını ilerletti. 1934'te Türkiye'ye dönerek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde felsefe ve ahlak doçenti olarak göreve başladı. Aynı sene, yaklaşık kırk yıl yayın hayatında kalan İş (daha sonra İş ve Düşünce) Dergisini kurdu. Bu Derginin ismi tesadüfen seçilmemiştir. O'na göre düşünce ve iş, uygulama birbirini tamamlamaktadır. Tekrar Strasbourg'a giderek Ziya Gökalp " sa vie et sa sociologie"(Paris 1935) başlıklı doktora tezini tamamladı ve ardından Edebiyat Fakültesi'ndeki görevine döndü. Öğrenim yıllarında en çok Mehmet İzzet'in tesirinde kaldı. Mehmet İzzet'in aslında layık olmasına rağmen; Ziya Gökalp gibi meşhur olamadığını ve tanınmadığını belirtirdi. 1933'te Türkiye'ye gelen Alman profesörleriyle, özellikle Kessler'le yakınlık kurdu ve işbirliği yaptı.

Edebiyat Fakültesi'nden ayrıлып aynı Üniversitenin İktisat Fakültesi'ne geçen Fmdıkoğlu 1942'de Sosyoloji Profesörü, 1958'de ordinaryüs profesör oldu. Ancak bu ünvanı hiçbir zaman kullanmak istemezdi. 1947-1949 yılları arasında İktisat Fakültesi dekanlığı yaptı; ayrıca İktisat Fakültesinin kurucu çekirdeğini oluşturan İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü ile Gazetecilik Enstitüsü müdürlüklerinde de bulundu. 1972 yılında emekliye ayrılıncaya kadar İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde kürsü başkanlığını sürdürdü. Kendisi idari görev almak istemezdi. Buna sebep olarak da idari görevin bilimsel çalışmaları aksatacağı ve okumayı zorlaştıracağını ileri sürerdi. 16 Kasım 1974'te İstanbul'da öldü. Kabri Edirnekapı Şehitliği'ndedir.

Fmdıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken'le birlikte, Türk Sosyolojisi'nde Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin ile başlatılabilecek zincirin, hocası Mehmet İzzet'ten sonra gelen halkasını oluşturur. İ.Ü. İktisat Fakültesi'nde rahmetli Fmdıkoğlu'na sırasıyla rahmetli Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, rahmetli Prof. Dr. Mehmet Eröz, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal ve Prof. Dr. Enis Öksüz asistanlık yapmışlardır.

Prof. Dr. Z. F. Fmdıkoğlu tevazü sahibi, diğergam ahlaka sahip, esprili, şakacı, babacan, teşkilatçı ve müessese kurucu, sosyal yönü ağır basan,

konuşmaları anlatmakla bitiremeyiz. Hoca Türkçe yerine yabancı kelime kullanmaya karşıydı. Bunu bilen rahmetli Orhan Tuna yan odadan telefon açar “üstat okey mi?” derdi. Hoca da buna “pekey” cevabını verirdi. Bazen yanlış telefon bağlanır; Hocadan bir bakkaliyeden istenebilecek şeyler istenirdi. Hoca bunları da reddetmez “derhal gönderelim” der; ardından “Allah Allah; efendim sosyal realite” derdi.

Rahmetli Hocamızın bibliyografyasını çıkarabilmek de kolay olmamıştır. Hala tamamlandığı söylenemez; zira Ağrı’daki Mesuliyet, Kayseri’deki Hakimiyet, Sarıkamış’daki Varlık, Erzurum’daki Hürsöz gazetesinden çok değişik illerde yayınlanan bir çok dergi ve gazeteye kadar kendisinin yazıları çıkmıştır. 1958 yılına kadar Hocamız Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven Fmdıkoğlu Höca’nın bibliyografyasını hazırlamıştır. 1958’den sonraki bölümü ise; benim tarafımdan hazırlanmaya çalışılmıştır. Ancak 3000’in üzerinde imzası olan, yürürken ve bir vasıtada seyahat ederken bile not alan bir bilim adamının kaynakçasını ortaya koyabilmek kolay değildir.

Prof. Dr. Fmdıkoğlu şahıs ve yer isimleri, soyadları konularında çok hassastır. Soyadı meselesi, aile sosyolojisi ve ahlak üzerinde oldukça fazla durmuştur. Fmdıkoğlu’na göre ahlaki realite ferdi tefekkür ve tahassüs kabiliyetinden ziyade belli içtimai alanlarda ve şartlarda aranmalıdır. O’na göre; geleneksel ile çağdaş arasındaki köprülerin her alanda kurulabilmesi esastır. Türkçenin tabii seyri içinde gelişmesinden yana olan ve değişmeyi mekanik değil; organik düşünen Fmdıkoğlu Türk dilini bozucu zorlamalara ve onu çok dar bir aydın tabakanın anlayabileceği şekilde sınırlandırmak isteyenlere karşı çıkmıştır.

İslam Ansiklopedisinde “Kürt” maddesinin bir yabancı bilim adamına yazdırılmasını bir türlü anlayabilmiş değildi. Bunu daima hayret ve üzüntü ile karşılamıştı.

Türk Dünyası ile ilgilenen Hocanın odası zaman zaman Türk İllerinden gelen misafirlerle dolu olurdu. Aslında mütevazı ve çevresine daima bir şeyler vermek istemesi dolayısıyla öğrencilerin ve genç meslektaşlarının ziyaretinden memnun olurdu. Onlara rehberlik yapmaya çalışırdı. Yayınlar hediye ederdi. Bu geleneği biz de sürdürmeye çalışıyoruz.

Fmdıkoğlu “cemiyet” ve “ferd”i bir bütünün ayrılmaz parçaları olarak görmüş ve cemiyetin ferde veya ferdin cemiyete tercih edilmemesi gerektiğine inanmıştır. Bütüncü yaklaşıma kendi tabiriyle ve daima parantez içine alarak

“Gestalt” derdi. Bundan dolayı tek tek yaşayan fertlerin anlaşarak bir cemiyet teşkil ettiklerini ileri süren J.J.Rousseau’ya ait mukavele teorisini kabul etmez. Çünkü; fert kendi tabiriyle içtimai (sosyal) bir varlıktır ve içtimai hayatın gereğini yerine getirir. Günümüzde ferdi toplumdan soyutlayan, onu kutsallaştıran, toplumla mutlaka çatışması gereken bir unsur olarak ele alan ve onu tekleştiren ve sorunlarla karşı karşıya kalmasına sebep olan liberal akımlara karşı Fmdıkoğlu hala yol göstericidir.

Fmdıkoğlu “tarihi metod”dan hareket ederdi. Sosyologların tarihi metodu kullanmalarının gerektiğine inanırdı. Yerine göre bir Sosyolog laboratuvarı olan tarihten istifade etmeliydi. Sadece tarih değil; ama diğer sosyal bilimlerle Sosyoloji arasında yakın dirsek teması vardır. Bir iktisatçı, hukukçu, maliyeci toplumun sosyal gerçeği ile bağ kurabildiği oranda başarılı olabilir. Çünkü; uygulama alanı toplumun kendisidir. Rahmetli Hocamız bugün bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan çok disiplinli yaklaşımları çok önceden benimsediği görülmektedir. Zaman zaman çevresini uyardığı ve meslek asabiyetinden uzak olduğu bilinmektedir. Bugün açısından konuyu müşahhaslaştırsak; tarihi metodu ihmal eden bir kimsenin günümüzde AB-Türkiye ilişkilerini değerlendirebilmesi mümkün değildir. 1940 yılında İktisat Fakültesi tarafından yayınlanan “Tanzimat I” isimli kitap bugüne ışık tutmaktadır ve o dönemin zirve isimlerinin makalelerini kapsamaktadır. Tanzimatın 100. Yıldönümü sebebiyle yayınlanan bu kitapta da Fmdıkoğlu’nun “Tanzimatta İçtimai Hayat” isimli bir makalesi yer almaktadır. Bu önemli kaynak eser, tarafıma Fmdıkoğlu Ailesinin bir armağanı olarak Hoca’nın hanımı rahmetli Efser Fmdıkoğlu tarafından hediye edilmiştir.

Günümüzde iki kutuplu dengenin dağılmasından ve soğuk harbin ortadan kalkmasından sonra tek patron haline gelen ABD tarafından Dünyaya yeniden şekil vermek üzere ortaya konulan “ yeni dünya düzeni ve küreselleşme” ile estirilen küresel itaat zorlamaları ve dayatmaları karşısında Fmdıkoğlu’nun eserlerine başvurmak gerekmektedir. Günümüzde millet ve milliyetçilik gerçeği ile kavgalı ve Sovyetler Birliği’nin yayılma ideolojisi olarak kullanılan Marksist-Leninist ideolojisinin çöküşü ile onun yerini alan beynelmilelci ve evrenselci küreselleştirme hareketleri önü açılan milli devletleri abluka altına almaktadır. Kitle haberleşme araçlarının (medya) da kullanılmasıyla toplumların uyuşturulması ve milli direncin zayıflatılması sonucu milli devletler daha iyi bütünleştirilmek uydurmacasıyla ufalanmakta ; etnik ve mezhep tuzaklarına düşürülmek istenmektedir. Fert yaşadığı toplumdan soyutlanmakta, mahallilik

bölümü (10400) Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesine hediye edilmiş ve kendisine bir bölüm açılmıştır.

Z.F. Fındıkoğlu için Sosyoloji Konferansları'nın bir sayısı özel sayı olarak çıkarılmıştır. Ayrıca Türk Yurdu Dergisi ve Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi Hoca için özel sayı çıkarmışlardır. İktisat Fakültesi de Fındıkoğlu Armağanı (1977) neşretmiştir. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde (13. Cilt) "Fındıkoğlu" maddesi tarafımızdan kaleme alınmıştır.